

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

ROZVOJ INFORMAČNÍ GRAMOTNOSTI A CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

THE DEVELOPMENT OF INFORMATION LITERACY AND LIFELONG LEARNING

Jiří DOSTÁL

Abstract

Modern information and communication technologies penetrate into the process of education always in a larger degree. Many possibilities of their implantation, which is unwinded mostly of its content, of the stage of development of the educated students and of the teacher's abilities to integrate the modern ICT and to use them in an appropriate way with regard to the reaching of educational objectives, are at our disposal. From the point of view of education effectiveness consideration it is important, which approach to the modern ICT teachers take and by which way they are able to methodically incorporate it the teaching. The ICT can have facilitating or inhibiting effect on the whole course of the education process. An equation: modern ICT + teaching = effectiveness is not automatically valid in the educational practice but the equation: modern ICT + teaching + the right way of methodical usage = effectiveness is valid (note: it is only a simplified scheme). It is essentially important to create conditions for getting the correspondent competencies to enable the pedagogic workers to use the computer in the right methodical way in the education. The increased attention is devoted to the creation of such conditions in the international scale.

Abstrakt

Do vzdělávacího procesu pronikají ve stále větší míře moderní informační a komunikační technologie. Nabízí se mnoho možností jejich implementace, které se odvíjejí především od obsahu, vývojové úrovně vzdělávaných a schopností učitele moderní ICT do výuky začlenit a vhodně jich využívat s ohledem na dosažení vzdělávacích cílů. Z hlediska posuzování efektivnosti vzdělávání je podstatné, jak učitelé k moderním ICT přistupují a jak je do výuky dokáží metodicky zakomponovat. ICT mohou mít na celkový průběh edukačního procesu facilitační či inhibiční účinek a tím potažmo i na jeho výsledky. V edukační praxi totiž automaticky neplatí rovnice: moderní ICT + výuka = efektivnost, ale: moderní ICT + výuka + správné metodické využití = efektivnost (pozn.: jde o zjednodušené schéma). K tomu, aby uměli pedagogičtí pracovníci počítač ve vzdělávání správně metodicky využívat, je nezbytně nutné vytvořit podmínky pro získání příslušných kompetencí. Vytváření těchto podmínek je věnována zvýšená pozornost v mezinárodním měřítku.

Keywords: *information literacy, computer literacy, information education, education.*

Klíčová slova: *informační gramotnost, počítačová gramotnost, informační výchova, vzdělávání.*

1 INFORMAČNÍ GRAMOTNOST

Rozvoj informační gramotnosti je nedílnou součástí politiky Evropské unie i jednotlivých členských států (1), (2), (3), (4), (5), (6). Vláda České republiky i jednotlivé kraje považují rozvoj informační gramotnosti za důležitou podmínku řešení současných problémů v oblasti ekonomické i sociální a dalšího rozvoje celé společnosti i její ekonomiky, kultury a celkové prosperity. Zároveň si uvědomují, že informační gramotnost bude čím dál významnější součástí celkové vzdělanosti a bude stále více rozhodovat o kvalitě života celé populace i o možnostech uplatnění jednotlivců.

Pojmem *informační gramotnost* (v angl. *information literacy*) je velmi často užívaným. Mnohdy je však užíván nepřesně a dochází například k zaměňování informační a počítačové gramotnosti. Důvodem je neznalost přesně definovaného obsahu pojmu, který se za dobu své existence v souvislosti s rozvojem informačních a komunikačních technologií značně proměnil. Termín informační gramotnost byl podle H. Landové (7) poprvé užit v sedmdesátých letech 20. století tehdejším prezidentem „Information Industry Association“ Paulem Zurkowskim, který za *informačně gramotné jedince považoval ty jedince, kteří jsou připraveni používat informační zdroje při práci a kteří se naučili využívat širokou škálu technik a informačních nástrojů stejně jako primární zdroje při řešení problémů.*

V původním významu byla pojmem *gramotnost* rozuměna dovednost číst a psát. Dnes se však pojmu *gramotnost* využívá v mnoha jiných oblastech, než jen jazykové. Setkáváme se s pojmy *dokumentová gramotnost, numerická gramotnost, početní gramotnost, jazyková gramotnost, literární gramotnost, informační gramotnost, počítačová gramotnost, ICT gramotnost, technologická gramotnost, technická gramotnost, přírodovědná gramotnost, matematická gramotnost, geometrická gramotnost, fyzikální gramotnost, hudební gramotnost, mediální gramotnost, síťová gramotnost, výtvarná gramotnost, dramatická gramotnost*, atd. Na základě studia definic všech výše uvedených typů gramotností lze tvrdit, že *pojmem gramotnost je dnes rozuměna základní úroveň vědomostí, dovedností a postojů v určité oblasti poznání.* Pokud hovoříme o informační gramotnosti, je tím dána souvislost s informacemi. Teorie informace je značně rozsáhlá a proto se zde jí nebudeme podrobněji zabývat. Definováním pojmu informace se zabývá řada autorů, např. E. Mleziva (8), který uvádí, že obecně je pojem *informace definován jako zpráva, sdělení, poučení, podání, údaj* a Z. Jonák (9), který tento pojem definuje z šesti úhlů pohledu. Z jím uvedených definic se z edukačního hlediska jeví jako nejvhodnější definice tato: *informace je podmnožina sdělení, která má význam pro příjemce.* V domácí i zahraniční literatuře je možné nalézt řadu definic informační gramotnosti:

- Podle dokumentu *Státní informační a komunikační politika* (5) je informační gramotností míněna *schopnost uvědomit si a formulovat své informační potřeby, orientovat se v informačních zdrojích, vyhledat informace prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, tyto informace vyhodnotit a využít při řešení konkrétní životní situace či odborného úkolu.*
- Podle (10) je pravděpodobně nejpoužívanější definicí informační gramotnosti následující definice: *Informačně gramotní lidé se naučili, jak se učit. Vědí, jak se učit, protože vědí, jak jsou znalosti pořádány, jak je možné informace vyhledat a využít je tak, aby se z nich mohli učit i ostatní. Jsou to lidé připraveni pro celoživotní vzdělávání, protože mohou najít informace potřebné k určitému rozhodnutí či vyřešení daného úkolu.*
- J. S. Behrens (11) definuje *informační gramotnost jako schopnost efektivně vyhledávat a hodnotit informace vztahující se k určité potřebě.*

Na první pohled se jedná v některých případech o navzájem odlišné definice, je v nich však možné sledovat podobné prvky. Informační gramotný člověk má osvojeny následující způsobilosti, tedy dokáže: identifikovat informační potřeby, pro získání informací zvolit nejvhodnější strategii, využívat odpovídající zdroje a informační systémy, v informačních zdrojích vyhledat požadované informace, získané informace kriticky zhodnotit, informace vhodně zpracovat a využít, informace zprostředkovat jiným lidem v různých podobách a prostřednictvím různých technologií, posoudit morální a právní aspekty využívání informací.

Více se čtenář o informační a počítačové gramotnosti, ICT kompetencích a souvisejících problémech dočte např. v publikacích J. Dostála (12), M. Šeba - V. Sotáka (13), I. Dömischové (14), R. Szotkowského (15), J. Zukersteina – J. Novotného (16), L. Rudolfa – V. Tvarůžky (17), E. Hotové – K. Bártka (18).

2 ROZVOJ CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávání pedagogických pracovníků nekončí absolvováním studijního oboru, na jehož základě získali pedagogickou způsobilost, ale je nutné i nadále již získané vzdělání systematicky a kontinuálně rozvíjet. Za tímto účelem začal být na území Olomouckého kraje realizován projekt CZ.1.07/1.3.13/01.0044 „*Rozvoj ICT kompetencí pedagogických pracovníků Olomouckého kraje pomocí e-Learningu*“, který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky. Cílem realizovaného projektu je zajistit pedagogickým pracovníkům Olomouckého kraje podmínky pro jejich další vzdělávání v oblasti rozvoje informační a počítačové gramotnosti a odborných kompetencí zaměřených na využití ICT při výuce. Realizací projektu v celé své šíři se podaří vhodně integrovat systém počátečního a dalšího vzdělávání tak, jak je v západních zemích zcela obvyklé.

Hlavním cílem projektu je zvýšení dostupnosti distančního vzdělávání pro pedagogické pracovníky rozšířením stávající nabídky akreditovaných kurzů dalšího vzdělávání v oblasti rozvoje informační a počítačové gramotnosti a tvůrčího využívání moderních informačních a komunikačních technologií ve vzdělávání. Při vytváření kurzů je uplatněn princip modularizace. Nejpodstatnějším přínosem realizace projektu pro cílovou skupinu je zajištění dostupnosti kvalitního vzdělání v oblasti využívání moderních ICT formou distančního vzdělávání. Toto vzdělání bude možné získat pod "jednou střechou" na hlavní instituci dlouhodobě vzdělávající pedagogické pracovníky v kraji. Absolvováním vytvořených kurzů budou moci pedagogičtí pracovníci ve své každodenní práci využívat nejmodernějších vzdělávacích metod a didaktických technologií.

Naše pracoviště se distančním vzděláváním, které je zejména v zahraničí velmi žádané, zabývá dlouhodobě a máme s ním velmi pozitivní zkušenosti. Odstraňuje zjištěné překážky především tím, že je široce dostupné i pro handicapované osoby, není nutné dojíždět do místa konání kurzu, není nutné měnit rozvrhy a shánět suplování, lze studovat kdykoliv a kdekoliv. Především je pozitivní, že stávající distanční kurzy hodnotí jako velmi přínosné sami jejich absolventi.

Rozvoj počítačové gramotnosti pedagogických pracovníků je podstatnou složkou jejich kvalifikačního růstu. Absolvováním vytvořených kurzů dalšího vzdělávání budou pedagogičtí pracovníci moci ve své každodenní práci erudovaně využívat nejmodernějších vzdělávacích metod a didaktických technologií. Budou připraveni na jejich co nejefektivnější využívání, což zajistí účinnější dosahování vzdělávacích cílů. Přínos pro cílovou skupinu lze vyjádřit tím, že absolvováním kurzu dojde k rozvoji vědomostí, dovedností a postojů pedagogických pracovníků v oblasti využívání ICT. Ti budou moci kompetentně využívat ICT nejen ve své práci, ale stanou se i přirozeným příkladem kultivovaného občana informační společnosti.

Přínos ovšem nelze sledovat pouze v rozvoji počítačové gramotnosti daným obsahem vzdělávání. Studijní opory jsou vytvářeny tak, že studujícího přímo vybízejí k dalšímu studiu a odkazují ho na řadu internetových a knižních zdrojů. Studující se tak sám učí získávat další poznatky, aktivně je vyhledávat a učí se dnes již nezbytným návykům - tj. samostatně se celoživotně vzdělávat.

3 ZÁVĚR

Projekt a jeho realizace celkově přispěje ke zvýšení kvalifikace pedagogických pracovníků různých aprobací a vzdělávacích stupňů. Umožní širokému okruhu pedagogů v praxi efektivně pracovat s nejmodernějšími informačními a komunikačními technologiemi vzhledem ke stanoveným výukovým cílům.

Realizace projektu umožní v rámci kurzu celoživotního vzdělávání proškolit i učitele, kteří jsou díky svému věku vzhledem k využívání moderních informačních a komunikačních technologií ve výuce handicapováni. Mladší generace učitelů je pro využívání moderních ICT ve výuce přizpůsobivější, což vytváří nerovné podmínky. Realizací projektu se podaří tyto nerovné podmínky odbourat. Zvýšení odborné úrovně absolventů kurzů v konečném důsledku povede ke zlepšení jejich konkurenceschopnosti a postavení na trhu práce.

LITERATURA

- [1] *ICT@Europe.edu : Information and Communication Technology in European Education Systems*. Brussels: EURYDICE, 2001. 84 s. ISBN 2-87116-324-3.
- [2] *Key Data on Information and Communication Technology in Schools in Europe*. Brussels : EURYDICE, 2004. 84 s. ISBN 2-87116-370-7.
- [3] *Information Society and Education : Linking European Policies*. Luxembourg : European Communities, 2006. 16 s. ISBN 92-79-0262-4. Dostupné na: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=3293
- [4] *Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání. (usnesení vlády č. 525/1999 z 31.5.1999, bod III.3.)*.
- [5] *Státní informační a komunikační politika : e-Česko* (on-line). [cit. 6. 2. 2009]. 2006. 35 s. Dostupné na <http://www.esfcr.cz/files/clanky/1287/SIKP.pdf>.
- [6] *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha* (on-line). [cit. 6. 2. 2009]. Praha : 2001, 98 s. <http://www.msmt.cz/files/pdf/BilaKniha.pdf>.
- [7] LANDOVÁ, H. Informační gramotnost – náš problém(?) *Ikaros* (on-line). 2002. roč. 6, č. 8 [cit. 6. 2. 2009]. Dostupné na <http://ikaros.cz>. ISSN 1212-5075.
- [8] MELEZIVA, E. *Diktatura informací*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 133 s. ISBN 80-868998-12-1.
- [9] JONÁK, Z. Co rozumíme pod pojmem informace? In *Metodický portál RVP* (on-line). [cit. 6. 2. 2009]. Dostupné na <http://www.rvp.cz>.
- [10] DOMBROVSKÁ, M. – LANDOVÁ, H. – TICHÁ, L. Informační gramotnost – teorie a praxe v ČR. In *Národní knihovna*. 2004. č. 1. s. 7 – 18. ISSN 1214-0678.
- [11] BEHRENS, S. J. A conceptual analysis and historical overview of information literacy. *College and Research Libraries*. 1994. vol. 35, no. 4, s. 309-322.
- [12] DOSTÁL, J. Informační a počítačová gramotnost – klíčové pojmy informační výchovy. In *Infotech 2007 - moderní informační a komunikační technologie ve vzdělávání*. Olomouc: Votobia, 2007. s. 60 – 65. ISBN 978-80-7220-301-7.

- [13] ŠEBO, M. – SOTÁK, V. Internet jako vzdělávací nástroj v predmete technika a životné prostredie. In *IKT v technickom vzdelávaní*. Banská Bystrica : UMB, 2007. s. 71 – 77. ISBN 978-80-8083-529-3.
- [14] DÖMISCHOVÁ, I. PowerPoint jako součást výuky cizích jazyků na vysoké škole. In *Vysokoškolský pedagog: člověk nebo počítač?* Olomouc : MVŠO, 2007. s. 63 - 67. ISBN 978-80-87240-00-7.
- [15] SZOTKOWSKI, R. Typy učitelů dle využití počítače a dataprojektoru při výuce na základní škole. In *INFOTECH 2007*. Olomouc : Votobia, 2007. ISBN 978-80-7220-301-7.
- [16] ZUKERSTEIN, J. – NOVOTNÝ, J. Didaktické hry jako prostředek pro zvyšování aktivity žáků. In *XX. DIDMATTECH*. Olomouc : Votobia, 2007. s. 106 – 108. ISBN 80-7220-296-0.
- [17] RUDOLF, L. – TVARŮŽKA, V. Využití digitálních záznamů ve výuce odborných předmětů. In *INFOTECH 2007*. Olomouc : Votobia, 2007. s. 697 – 699. ISBN 978-80-7220-301-7. Dostupné na <http://infotech.upol.cz>.
- [18] HOTOVÁ, E. - BÁRTEK, K. Projekt "didaktické počítačové hry ve výuce matematiky a jejich vliv na rozvoj osobnosti žáka". In *Poskole*. Lázně Sedmihorky : UK a ČVUT, 2007. s. 74 – 76. ISBN 978-80-239-9126-0.

Kontaktní adresa

Jiří Dostál, PaedDr. PhDr. Ph.D.
Univerzita Palackého - Pedagogická fakulta
Telefon: +420 585635818,
E-mail: j.dostal@upol.cz

**PROJEKT CZ.1.07/1.3.13/01.0044 „ROZVOJ ICT KOMPETENCÍ PEDAGOGICKÝCH
PRACOVNÍKŮ OLOMOUCKÉHO KRAJE POMOCÍ E-LEARNINGU“ JE
SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM A STÁTNÍM ROZPOČTEM
ČESKÉ REPUBLIKY**